

Förändringens dilemman

Att utveckla folkbibliotekens stöd för vuxnas lärande

Af Cecilia Gärdén og Angela Zetterlund

Abstrakt

Mot bakgrund av bibliotekens anpassning till det livslånga lärandet diskuteras de svenska folkbibliotekens verksamhet gentemot vuxenstuderande. Artikeln bygger på fallstudier av sex lokala utvecklingsprojekt inom den statliga satsningen vuxbib. Studien utgår från en förståelsesinriktad och pragmatisk ansats där begreppen vuxenstuderande, institution, förändring och identitet är centrala. Undersökningen visar bl.a. att vuxenstuderande blivit en synligare användargrupp och att projekten skapat större säkerhet i den pedagogiska yrkesrollen. Några dilemman i förändringsprocessen som rör bl.a. metodutveckling, styrning och ideologisk identitet diskuteras. En slutsats är att projekten inledningsvis arbetade mot att utveckla biblioteken till en utbildningsresurs, men att folkbibliotekens tradition och ideologiska bakgrund ledde till att man till stor del arbetade för ett mellanliggande mellan utbildning och folkbildning. Artikeln pekar på behovet av mer problematiserande forskning.

Cecilia Gärdén är doktorand vid Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås/Göteborgs universitet. cecilia.garden@hb.se

Angela Zetterlund, PhD, är vid samma institution. angela.zetterlund@hb.se

Inledning

Syftet med denna artikel är att beskriva hur de svenska folkbiblioteken arbetar med att anpassa verksamheten gentemot vuxenstuderande inom ramen för en statlig satsning, vuxbib, och diskutera några av de dilemman och paradoxer som kan uppstå i utvecklingsarbete.

Som bakgrund kan vi konstatera att förändringar inom det svenska utbildningssystemet varit stora under de senaste åren. I grundskolan, på gymnasienivå och på högskolorna har utbildningen fokuserat alltmer på undersökande arbetssätt och självständiga studier. Idag ska studenterna kunna söka och välja information, bedöma och kritiskt granska, förstå olika texter samt producera egna texter i olika sammanhang (Alexandersson & Limberg, 2004). Skolorna, och dess bibliotek i den mån de existerar, har sällan själva tillräckligt med resurser i form av litteratur, databaser och annan information som behövs för studierna. De studerande går istället i många fall till folkbiblioteket i kommunen för att få hjälp (Nowé et al., 2002). Denna situation har skapat en mängd utmaningar för folkbiblioteken. Utmaningarna handlar bl.a. om en ny roll för folkbiblioteket och samarbete med andra bibliotekstyper och utbildningsanordnare (Eliasson et al., 2005).

I samband med satsningen på vuxenstuderande under 1990-talet höjdes röster från folkbiblioteksfältet om att biblioteken behövde mer resurser för att kunna ta hand om alla de studerande som "översvämmade"

folkbiblioteken med nya, komplexa frågor (Thórsteinsdóttir, 1997). De studerande var ofta studieovana och behövde mycket hjälp. I budgetproposition 2001/02 föreslog Sveriges regering att 350 miljoner kronor skulle användas för att bygga upp en kommunal infrastruktur för vuxnas lärande, samt att folkbiblioteken skulle tillföras särskilda medel. Av dessa medel tilldelades ett årligt anslag på tre miljoner Statens Kulturråd (Kulturrådet) för att främja tillgången till folkbiblioteksservice för vuxenstuderande. Kulturrådet beslutade att göra en tredelad satsning: Sju olika utvecklingsprojekt (kallade vuxbib-projekten) med olika inriktning beviljades medel. Fyra av projekten var länsövergripande och tre var samverkansprojekt mellan flera kommuner. I juni år 2002 anställde man dessutom en konsulent på Kulturrådet med uppgift att svara för nationell samordning och utveckling av frågor som rör bibliotek och utbildning. Den tredje delen bestod i att knyta forskare till uppdraget för att på så sätt kunna dra långsiktig nytta av erfarenheter och kunskaper¹.

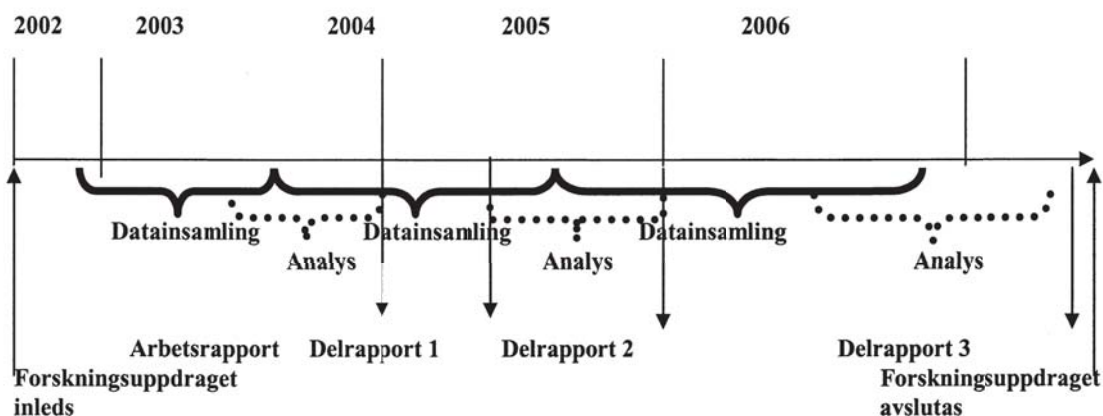
Det är tydligt att satsningen från Kulturrådet ligger i tiden. I Sverige har ett flertal andra projekt kring folkbibliotek och vuxna studerande kommit till stånd, förutom de kulturrådsstödda projekten i vuxbib-satsningen². Forskning om bibliotekens möjligheter att möta behoven hos vuxenstuderande är angelägen av flera skäl. För det första ser vi många tecken på att samhället utvecklas mot ett ökat kontinuerligt lärande, det vi brukar kalla för det livslånga lärandet (Klasson 1997). En sådan utveckling innebär att människor idag och i framtiden engageras i både fler och mer varierade former av studier under en betydligt mer utbredd tidsperiod än tidigare generationer. För det andra har vi inom biblioteks- och informationsvetenskapen behov av bättre och mer diversifierad kunskap om bibliotekens olika användargrupper, där de vuxenstuderande hittills i alltför begränsad utsträckning analyserats utifrån ett folkbiblioteksperspektiv. Forskning av det här slaget kan också, slutligen, bidra till att vi fördjupar vår förståelse av hur biblioteken förändras och utvecklas. Forskning om förändringsprocesser på bibliotek har studerats av bl.a. Andersson & Skot-Hansen (1994), Pungitore (1995), Audunson (1996, 1999) och Hessler (2003). Forskning om förändringar av folkbibliotekets organisation i samband med lokala utvecklings- och förnyelseprojekt har genomförts av bl.a. Vestheim (1992), Sjöholm (1992), Appelvqvist (1994), Skot-

Hansen (1993) Limberg (1994), Bostedt (1995) och Zetterlund (2004).

Vuxbib-projekten är sammantagna vida och mångfacetterade och forskningsuppdraget har delvis, som en konsekvens av detta, fått en bred ansats. För att förstå hur folkbiblioteken fungerar som stöd för vuxna i lärande behöver en rad olika frågor och aspekter belysas. Några av de frågeställningar som har fungerat som utgångspunkter för vår analys är: Vilka förhållningssätt finns gentemot vuxenstuderande och på vilka sätt har dessa förändrats? Vilka arbetsmetoder har utvecklats genom projekten och i vilken mån har dessa resulterat i nya arbetssätt hos folkbiblioteken? Vad har projekten inneburit när det gäller verksamhetens organisering och styrning? Hur har ansvarsstrukturen och samverkan mellan olika aktörer sett sig? Vad har projekten inneburit för folkbibliotekariens professionella roll? Vilka specifika dilemman och problem kommer till uttryck när folkbiblioteken utvecklar sitt stöd för vuxnas lärande och hur hanteras dessa? I den här artikeln kommer vi att helt kort beröra dessa frågeställningar men utveckla resonemangen mer utförligt kring den sista, om utvecklingsarbetets dilemman. Först några ord om hur vårt forskningsprojekt lagts upp.

Forskningsdesign

Vårt uppdrag från Kulturrådet blev att följa de projekt som fått stöd och dessa blev därmed våra fall. Designen kan beskrivas som kvalitativ fallstudie (Merriam, 1994; Stake, 1994; Yin, 1993). Merriam (1994) pekar på egenskaperna partikularistisk, deskriptiv, heuristisk och induktiv, som utmärkande för en sådan design. I övrigt har upplägget en unik karaktär i det att det blivit relativt interaktivt. Forskargruppen har varit deltagande i den meningen att vi har utgjort en aktiv dialogpartner till de projektansvariga under hela processens gång. Gruppen hade också som uppgift att inta en mer oberoende och kritiskt granskande roll och skapa förutsättningar för ökad självreflektion inom området. Det är ett omfattande uppdrag som bland annat har inkluderat omfattande datainsamling i flera omgångar, upprepade analyser, skriftliga rapporter, ett antal muntliga presentationer samt regelbunden återkoppling till projekten och Kulturrådet. En översikt över forskningsprocessens olika stadier finns i figur 1.

Figur 1 Forskningsprocessen 2002-2006.

Den empiriska basen består av projekten som beviljades medel i den statliga vuxbib-satsningen. Inledningsvis fokuserade vi särskilt på tre av projekten, eftersom vi ville tränga på djupet och förstå hur de arbetade, vilka frågor som lyftes upp, vilka problem man stötte på etc. När sedan ett av de projekt vi valt att fokusera på lades ned efter det första året, övergick vi till att studera de kvarvarande sex lika ingående, eftersom vi då hade fått större förståelse för och kunskap om projekten. Vi hade bl.a. upptäckt att de mönster som vi identifierat i de tre djupstuderade återkom i alla projekten. Vi kunde också konstatera att alla projekten uppvisade vissa egenskaper som gör dem unika. Studien vidgades därmed och genom vår analys löpte så småningom två trådar. En som gick ut på att identifiera ett gemensamt mönster mellan de sex fallen och en annan som gick ut på att söka efter och uppmärksamma det enskilda fallets särart. En samlad bild av vårt material finns i figur 2.

Sammantaget menar vi att materialet är tillräckligt omfattande och nyanserat för att göra såväl jämförande analyser som fördjupade tolkningar av enskilda variationer. Det finns åtminstone två fördelar med vårt empiriska material och möjligen också en brist. Fördelarna är att vi har fått med olika gruppers varierade erfarenheter och att vi har ett material där vi samlat in uppgifter på ett sätt som gjort det möjligt att följa utvecklingen över tid. Det är därmed ett ganska unikt material, möjligt att arbeta vidare på. En möjlig brist är att vi fick prioritera bort anskaffandet av primärdata om slutanvändarna. Projektet har varit utspritt på olika målgrupper och de olika interventionerna så disparata att en sådan undersökning skulle ha blivit alltför resurskrävande. Vi menar att meningsfulla användarstudier bör utgå från användarnas egna villkor. Vi har beaktat användarnas erfarenheter utifrån annat material, genom att ställa frågor om detta till våra respondenter samt ta del av användarundersökningar gjorda inom projekten.

Datainsamling					
Företrädare för	<i>Intervju</i>	<i>Deltagande observation</i>	<i>E-post-frågor</i>	<i>Enkät</i>	<i>Dokument</i>
Projektägare	X	X	X	X	X
Projektledare	X	X	X	X	X
Implementerare	X	-	-	X	X
Samverkanspartners	X	-	-	-	-
Informella samverkanspartners	X	-	-	X	-
Anslagsgivande myndighet	X	-	X	X	X

Figur 2 Översikt över insamlat material

Centrala begrepp

En viktig utgångspunkt för oss har varit att arbeta kvalitativt och tolkande och våra undersökningar utgår från en ansats som brukar kallas förståelse- eller tolkningsinriktad (Helenius, 1990; Cornelius, 1990; Budd, 2001). Vi antar härmed att sociala fenomen som vuxnas lärande och folkbibliotekens stöd i sådana sammanhang, är oerhört svåra att fånga in i en objektiv eller absolut mening. Vårt kunskapsökande varit, och menar vi bör så vara i den här typen av explorativt utforskande, som ett successivt vridande av ett kalejdoskop. Olika begrepp, infallsvinklar och fall bidrar till att gestalta och omgestalta vår bild av bibliotekets stöd för vuxnas lärande. Några begrepp och bärande principer är centrala i forskningsprojektet. Det är bland annat det vi kallar vuxenstuderande och vuxnas lärande; institution och institutionell förändring; folkbibliotekets roll och identitet.

När det gäller begreppen vuxenstuderande och vuxna i lärande utgår vi ifrån att vi har att göra med en avgränsad användargrupp som inträtt i vuxen ålder och som därmed befinner sig i studier utanför det vi i Sverige brukar kallar ungdomsskolan. Trots att gruppen är relativt tydlig är den långtifrån homogen³. Vi har valt att arbeta med att kombinera begreppet vuxenstuderande med begreppet vuxna i lärande, eftersom det vidgar perspektivet och understryker lärandet som ständigt pågående process. Detta synsätt överensstämmer med hur problematiken i praxis förstås och hanteras (Lumsden Wass, 2004).

Förändring, har vi i ett tidigare sammanhang (Zetterlund & Hansson, 1997), beskrivit som den process varigenom det uppstår skillnader mellan tillstånd, enheter eller händelser i en organisation eller en institution över tid. Med utveckling menas förändring i en specifik riktning. När det gäller begreppen institution och institutionell förändring utgår vi ifrån tanken att folkbibliotekens sätt att bedriva sin verksamhet är komplex. Dels styrs den av vissa givna planer, mål och resurser som är framförhandlade i en politisk och administrativ ordning och dels är den villkorad av sociala konventioner, som vuxit fram över tid (Aundsson, 1996; Zetterlund, 2004; Bouthellier, 2000). Scott definierar begreppet institution på följande sätt: "Institutions consist of cognitive, normative and regulative structures and activities that provide stability and meaning to social behaviour." (Scott, 1995, s. 33). Institutionella organisationer är komplicerade

och svårföränderliga och har att hantera motsägelsefulla krav och inbyggda paradoxer. En viktig grundsten för folkbiblioteken är att deras identitet och legitimitet är sammanflätade med värderingar och normer knutna till bibliotekets och bibliotekariernas uppgift och roll i samhället. Institutionell utveckling sker genom att traditionella mönster bryts mot nya.

När det gäller folkbibliotekets roll och identitet har vi utgått från den modell som Andersson & Skot-Hansen (1994) utarbetat och som senare vidareutvecklats av Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen (2000). Vi uppmärksammar då i princip fyra huvudfunktioner: informationscentrum, kunskapscentrum, social mötesplats och kulturcentrum. När biblioteket ses som informationsförmedlare understryks samlingen och hanteringen av de informationsresurser som biblioteket tillhandahåller samt tjänster och aktiviteter som uppgiftsstyrd informationssökning och referensarbete. Som kunskapscentrum ligger tyngden på biblioteket som pedagogisk resurs och främjare av lärande. Här betonas relationen till användare som befinner sig i olika former av studier samt de delar av samlingen och tjänster som skapats för den typen av ändamål. Här avses dels det stöd biblioteket kan vara för det formella utbildningsväsendet, men också dess betydelse för individens självstyrda lärande. Rollen som kulturcentrum innebär en fokusering på biblioteket som förmedlare av litteratur och andra kulturbärande medier. Kulturidentitet inbegriper även en funktion som kulturell smältdegel och förvaltare av ett bestämt kulturarv. När biblioteket ses som en social mötesplats understryks dess roll som social arena som möjliggör möten mellan individer och grupper av människor. I den sociala identiteten har bibliotekarien som uppgift att bistå och stärka utsatta grupper, men också bidra till emancipation och demokratiskt deltagande i samhällsutvecklingen. Folkbibliotekens komplexitet ligger i att institutionen rymmer samtliga roller och identiteter, vilket gör att dess övergripande mål till sin natur måste bli tämligen vida. För att få en bild av om och på vilket sätt biblioteket förändras har utvecklingen i vuxbib-projekten, i analytiskt syfte, ställts emot ovanstående roller för att tydliggöra eventuella förskjutningar och eller nya innebörder. Det kan vara värt att understryka att en till synes avgränsad satsning på att utveckla stödet till vuxenstuderande inte enbart berör biblioteket som kunskapscentrum. Beröringspunkterna med bibliotekets övriga funktioner är uppenbara. Låt oss

nu övergå till vad som kommit att bli några av den här undersökningens viktigaste forskningsresultat.

Resultat av vuxbib-projekten

De fyra viktigaste mål som kom att vägleda vuxbib-projekten kan i korthet sägas vara följande⁴:

- att utveckla pedagogiska arbetsmetoder på folkbiblioteken som förmår stödja den ökande gruppen av vuxenstuderande
- att tydliggöra folkbibliotekens roll som kunskapsarena och utbildningsstödjare
- att arbetet bör utformas strategiskt och eftersträva långsiktighet
- att satsningen bör ske i samklang med andra verksamheter som arbetar med vuxnas lärande

Som brukligt i den här typen av utvecklingsarbete, där ramarna är relativt vida, innebar satsningen att en rad olika lokala aktiviteter påbörjades på regional och kommunal nivå för att förverkliga de statliga intentionerna. I arbetet med att utveckla pedagogiska arbetsmetoder genomfördes i projektens regi bl.a. studiebesök hos olika utbildningsanordnare och kurser anordnades för att kompetensutveckla lärare och bibliotekarier i informationskompetens (Limberg, 2002, s. 87). Ett antal workshops genomfördes där bibliotekariens pedagogiska verktyg diskuterades. En av de viktigaste delarna var att anställa ett antal studiebibliotekarier, med uppgift att samordna och bevaka frågor relaterade till de vuxenstuderandes behov. På konkret nivå genomfördes dessa aktiviteter på en rad olika sätt.

För att lyfta fram folkbibliotekets roll som kunskapsarena och utbildningsstödjare, både i det omkringliggande samhället men också inåt i biblioteksorganisationen söktes, inte minst genom de många studiebesöken, positiva förebilder och goda exempel där biblioteken med framgång redan arbetade mot de vuxna. Likaså var många angelägna om att få igång diskussionen med hela bibliotekspersonalen, på vissa ställen även lokala beslutsfattare och utbildningsanordnare på orten. Genom konferensdeltagande, nya nätverk, webbportaler etc. sattes frågan på dagordningen på flera arenor och involverade fler aktörer än vad som är brukligt.

I projekten har det funnits en stor vilja men samtidigt en stor osäkerhet om hur de nya arbetsformerna ska

få fäste på sikt och bli varaktiga. Etablerade rutiner och även relationer i lokalsamhället har upplevts som fixerade, något som inneburit att kraven på dokumentation och forskning betonats av många. Vi uppfattar att medvetenheten om risken att verksamheten upphör när projekten tar slut varit ovanligt hög och för att motverka detta har det funnits en ambition att skriva in de vuxenstuderande i biblioteksplaner och permanenta vissa tjänster⁵.

I stort sett alla projekt har utvecklat sina nätverk och införlivat nya grupper som går utöver vad som är brukligt i folkbiblioteken. På många håll har de grupper som bildats bestått av representanter för olika institutioner som traditionellt arbetar mot vuxna, som exempelvis den kommunala vuxenutbildningen, AV-centralen, universitetsbiblioteket och folkbibliotekets utbildningsansvariga. I andra fall har det funnits mer tillfälliga och relativt okonventionella sammansättningar (Skot-Hansen, 1993, s. 75).

Några av de viktigaste slutsatser som dragits av vuxbib-satsningen är att folkbiblioteken har relativt goda möjligheter att vara ett kvalitativt bättre stöd än tidigare för de vuxenstuderande. Efter de tre åren erfar de lokala aktörerna att folkbiblioteken som medverkat har ökat sin beredskap att möta de vuxna i en rad avseenden.

- De vuxenstuderande har blivit en synligare användargrupp
- Det har skapats en större säkerhet i den professionella och institutionella utbildningsrollen
- Biblioteken erbjuder och tillgängliggör mer riktade informationsresurser
- Biblioteken erbjuder mer kvalificerad vägledning
- Biblioteken har bättre förutsättningar att samverka med andra utbildningsaktörer
- Biblioteken har fått en djupare insikt om bristerna i den egna verksamheten.

Dilemman och paradoxer

Ett tydligt resultat som framträder i vårt material är dock att det varit betydligt mer komplicerat att åstadkomma ett reellt samspel mellan biblioteket och de vuxenstuderande än vad många, inbegripet forskargruppen, först tänkt sig. Under analysen av erfarenheterna från vuxbib-projekten framträder också en bild av en förändringsprocess som rymmer en hel del dilemman eller rentav paradoxer⁶.

Oavsett vilken fråga vi analyserat är ett genomgående mönster att det funnits glapp mellan vad som sägs om insatserna och det som i realiteten görs. I retoriken finns exempelvis tydliga syften och övergripande mål med verksamheten, medan riktningen i praktikens förändringsarbete inte alltid är klar för deltagarna, där olika mål flyter samman eller krockar. På retorikens arena kan en förändring mycket väl vara avgränsad i tiden, de tänkta effekterna klargjorda och befogenheterna hos olika aktörsgrupper tydligt angivna. I projektpraktiken blandas insatserna in i vardagsbestyren och kan under processen mycket väl komma att omvandlas till något annat än vad som angivits officiellt. Grupper som borde samverka undviker varandra och det finns en osäkerhet om vad insatserna leder fram till.

Bouthillier (2000, s. 246) pekar på att osäkerhet och oenighet om verksamhetens mål och medel alltid är ett uttryck för att verksamheten är knuten till flera parallella verklighetsbilder: "Ambiguity is the result of a lack of clarity or a lack of consensus and is linked to the coexistence of multiple meanings and beliefs". Denna mångtydighet präglar folkbiblioteken i allmänhet som syftar till att tjäna en bredare allmänhet. Där det finns utrymme för tolkning och omtolkning pågår kontinuerliga förhandlingar om mål, medel och grundläggande identiteter. Hansson (1998) och Vestheim (1997) visar båda att det finns fundamentala ideologiska dilemman i dagens folkbibliotek. Ursprungliga grundvärderingar kopplade till bibliotekets roll som folkbildare i ett samhälle som kännetecknas av upplysningstänkande och social utvecklingsoptimism har starka rötter i modernt bibliotekstänkande. Efterhand har andra värderingar kopplade till ett systemperspektiv på biblioteken tagit större plats, dock inte för att ersätta utan finnas där parallellt:

"Övergangen till utbildningssamfunnet med stark ekspansjon både i grunnskolen, den vidaregående skolen og høgare utdanning ved universitet og høgskolar, pluss omforminga av folkeopplysningsarbeidet til kompetansegivande vaksenopplæring – alt dette har gjort at systeminteresser på ein heilt annan måte har kommi inn mellom brukaren og biblioteket" (Vestheim, 1997, s. 446).

Både Hansson, Vestheim och Boutellier pekar på att ideologiska konflikter är inbyggda i systemet och att de existerar på flera politiska och administrativa

nivåer. Vi kan förmodligen i nästan all oenighet kring praktiska rutiner, finna spår av djupare värdemässiga meningsmotsättningar.

När vi analyserat satsningen på att förbättra folkbiblioteksstödet till de vuxenstudierande är det några dilemman som är särskilt framträdande. Vi har kallat dem för metodutveckling och professionens autonomi, centralstyrning kontra lokal flexibilitet, samt folkbildning visavi utbildning.

Metodutveckling och professionens autonomi

Det första, och möjligen också mest uppenbara, problematiken rör i vilken mån och på vilket sätt den metodutveckling som skedde i vuxbib innebär att verksamheten egentligen förändras på längre sikt. Trots en intensiv aktivitet under de gångna åren, med konkreta satsningar på specialdesignade kurser, skapande av nya länksamlingar och införandet av andra sätt att bemöta användare som befinner sig i studier, kan vi se att det "nya" ofta är variationer på "gamla" arbetsformer. En paradox i sammanhanget är att det tycks krävas av det nya att det tillpassas det traditionella sättet att arbeta för att riktigt accepteras och få genomslag (Skot-Hansen, 1993). Låt oss ge några exempel.

Folkbiblioteken arbetar av hävd med en bred allmänhet som sin främsta målgrupp. I och med den här satsningen skulle en mer avgränsad grupp urskiljas och särbehandlas för att på så sätt bättre få sina behov tillgodosedda (McNicol, 2003). Även om merparten av deltagarna på något sätt accepterade och bejakade denna ambition uppstod problem när det gällde hur det hela skulle konkretiseras. Ett exempel rör åtgärden att utveckla metoderna för bemötande och handledning av de studerande, som i högre grad behövde inriktas mot mer komplexa kunskapsfrågor och ge förutsättningar för informationssökarens eget aktiva handlande. Problem som uppstod berörde två saker, det ena var att personalens kompetens upplevdes som otillräcklig för att lösa sådana uppgifter och det andra att biblioteken saknade nödvändiga resurser för en utbyggd verksamhet.

För att få till stånd en utveckling krävdes att de nya arbetsformerna kunde knytas till någon verksamhet som redan hade starkt fäste i biblioteken. En sådan var referensarbetet. Sökhjälpen till de vuxenstudierande kom på så sätt att ses som en utvidgning och vidareutveckling av referenssamtalet. Där det var

svårt att ta steget fullt ut och utveckla en renodlad handledarroll, kunde kopplingen till referensarbetet vara en mer framkomlig väg.

Ett annat exempel är de insatser som innebar att studenterna, och skolan, efterfrågade biblioteksstöd till grupper snarare än enskilda individer. Detta rimmade också lite sämre med hur folkbiblioteken brukar arbeta med sina besökare och samlingar, som snarare avpassats efter mer individuella fritidsbehov. Många av de visningar som genomfördes till studerande och lärare, kom förvisso att riktas till grupper, men med ett innehåll som gick utöver det studenterna omedelbart behövde för sina studier. På så sätt kunde biblioteken bemöta de studerande både som studerande och som delar av allmänheten. Något annat skulle ha hamnat i konflikt med etablerade rutiner.

När vi granskar de metoder som utvecklats i vuxbib-projekten får vi ibland intrycket av att det egentligen inte har hänt någonting nytt, eftersom sättet att arbeta, även gentemot de vuxenstuderande, följer samma mönster som tidigare. Men det är snarare så att för att få gehör hos folkbiblioteken för de studerandes behov behövde de placeras på den allmänhetens karta som folkbiblioteken navigerar efter. Först då studentrelaterade aktiviteter också ses som varandes till gagn för bredare syften fick de fäste i organisatoriska rutiner. En slutsats vi dragit är att det är just denna tillpassning är det som gör att vuxbib-satsningen kommer att överleva på sikt.

Liknande problem kan vi se i relationen mellan bibliotekarierna som arbetar direkt med att skapa förutsättningar för att stödja grupper av vuxna i lärande och samverka med andra professionella grupper med liknande syften. Problemet blir här att ambitioner och mål med verksamheten skapas utifrån olika intressen och ibland kolliderar (Skot-Hansen, 1993, s. 70). Bibliotekarierna skall då både hålla fast vid sin egen professionella kompetens och på ett tydligt sätt ta ansvar för att identifiera användarbehov och utveckla adekvata metoder på samma gång som de skall öppna upp sig och vara lyhörda för andra sätt att förhålla sig till verksamheten. Paradoxen här tycks vara att ju mer bibliotekarierna släpper efter på det egna professionella tolkningsföreträdet, desto mer kan de närma sig en reell samverkan med brukare och andra professionella grupper (ibid, s. 71).

Ett exempel rör informationssökning i databaser. Att kunna ge stöd åt vuxenstuderande som söker information i olika källor var ett givet mål, men samtidigt något som många bibliotekarier upplevde som frustrerande. När det gällde elektroniska källor såg många av bibliotekarierna sig som nästan lika osäkra och vilsna som användarna. Den professionella självbilden föreskrev att bibliotekarien "måste" vara experten och kunna svaret på frågan. För att öka sin kompetens och ligga före de studerande kunskapsmässigt, kom en rad informationssökningskurser till stånd i projekten. Ur de studerandes perspektiv var handledningen i sökprocessen emellertid det viktigaste kombinerat med att kunna reflektera över sina frågor och källor. För att vara ett stöd för de vuxenstuderande och en jämbördig partner med utbildningsanordnare var bibliotekarierna tvungna att göra avsteg från sin traditionella roll. Bland annat krävdes en nedtoning av servicefunktionen till förmån för en stödjande roll (Limberg, 2002, s. 43).

Central styrning eller lokal flexibilitet

Det andra rör frågan om vem som styr och tar eller har makt över utvecklingen i projekten (biblioteken). Här visar det sig att inflytandet kommer från åtminstone två olika håll. Det ena kommer från centrum, där krav och förväntningar på bland annat att det skall finnas gemensamma mål, samordnad planering och utvärdering. Dessa krav förmedlas genom exempelvis Kulturrådet och kommunövergripande politik och förvaltning. Det andra inflytandet kommer från den lokala kontexten, verksamhetsnära aktörer på gräsrotsnivå, som har att parera och anpassa sig till en relativt oförutsägbar "verklighet" (t.ex. användarbehov). En paradox i sammanhanget är bland annat att frånvaron av statlig detaljstyrning (inga riktade resurser som exempelvis medieanslag) mycket väl kan leda till upplevelser av maktlöshet hos lokala verksamhetsföreträdare.

Vuxbib-projekten arbetade utifrån en relativt komplex målkarta, där kanske ingen aktör, inte ens anslagsgivande myndighet, hade fullständig överblick. I vårt material är målkrockar snarare regel än undantag. Det konkreta uttrycket kan, för att nämna några exempel, vara:

- en upplevelse av att "satsningen dimper ner"
- att den går stick i stäv med andra etablerade målsättningar i bibliotek och skola
- svårigheter att avsätta och rikta resurser

- osäkerhet kring det professionella uppdraget
- olika synsätt på projektets målgrupp
- upplevelser av att förändringen är påtvingad
- upplevelser av att satsningen inte riktas mot eller rentav försvårar, att lösa det riktiga problemet.

Erfarenheterna av hur målen kolliderat i projekten är intressanta på flera sätt. Dels bekräftar det vad vi i allmänhet vet om vad förändring i offentlig verksamhet innebär i praktiken. Men också för att det bidrar till att utmana föreställningen om att det råder konsensus kring bibliotekens pedagogiska diskurs (Jonsson, 2003). En viktig konsekvens av kollisioner mellan lokala och centrala instanser blev en ihållande osäkerhet om vart projekten varit på väg, hur verksamheten gentemot de vuxenstudierande bör vidareutvecklas och också hur sådana riktade insatser skall utvärderas. Oberoende av vad det varit för typ av krock och hur kraftig den har upplevts har den på något sätt hanterats eller tacklats av deltagarna (Blomberg, 2003, s. 226ff.). I vårt material har vi funnit åtminstone fyra olika sätt eller strategier: Reducera, Abstrahera, Förhandla och Undvika.

En strategi, som både projektledare och projektägare i alla projekt ger uttryck för, gick ut på att problemet med olika målsättningar kom att *reduceras*. Det innebär att man sökte finna det som kan vara den minsta gemensamma nämnaren i olika parallella uppdrag och därmed gör att olika mål och eller medel i någon mån kunde kombineras. Satsningen på att utveckla kurser i databassökning och bygga upp elektroniska resurser är exempel på något som många upplevde att det var lätt att få stöd för, även då annat i projektet kanske inte var lika allmänt accepterat. Det gällde då att tona ner aspekter som det inte råder konsensus kring och lyfta fram konkreta saker som är möjliga att genomföra. Att reducera målbilden underlättade igångsättandet och skapade trygghet i en förändringsprocess som annars tedde sig frustrerande motsägelsefull.

En annan strategi gick ut på det helt omvända, nämligen att målen *abstraherades*. Det innebar att frågan om de vuxenstudierande hela tiden placerades in i en annan och större helhet. På så sätt kunde satsningen göras relevant för den "övergripande" utveckling man ser sin verksamhet som en del av sedan tidigare. Andra exempel är att projektinriktningen mot de vuxenstudierande i någon kommun kombinerades med en redan intagen strategi för att satsa på grupper

med annan språklig och kulturell bakgrund än den svenska. Ett annat då vuxbib-satsningen lyftes upp till övergripande mål om regionalutveckling etc. Det var förstås viktigt att överordnade mål och värden har stark legitimitet. Vi kan konstatera att det finns en proaktivitet i det här sättet att arbeta. Genom ett snabbt utnyttjande av det utrymme som uppstår i en osäker målsituation kan man på detta sätt ytterligare stärka sina egna mål och gå vidare på en redan vald väg.

En tredje strategi, som skiljer sig från ovanstående genom att den var mer dialogisk, gick ut på att *förhandla*. Det viktiga var att aktivt försöka iscensätta möten mellan olika grupper så att skilda synsätt fick brytas mot varandra. Syftet var att på olika sätt stödja kommunikationen mellan olika "kulturer och språk", bland de aktörer som verkar gentemot de vuxenstudierande. Likaså avsågs att tolka och förhandla mellan olika intressen.

En fjärde strategi, slutligen, för att hantera en frustration som blivit följd av att det uppstod målkrockar mellan olika instanser, var att *undvika*. Det innebar att man struntade i att engagera sig i projektet och istället valde att lägga sin kraft och energi på annat. I gruppdiskussioner mellan olika typer av deltagare ges många exempel på att det blivit så. Bristande engagemang för projektets aktiviteter, få deltagare på informationsmöten, för lite uppmärksamhet från vissa bibliotekschefer, för svagt engagemang från projektledare, utbildningsanordnare som inte "svarar" på olika initiativ. Undvikandet som strategi tycks ha uppstått när det funnits ett avståndstagandet, valt eller ofrivilligt, från det som vuxbib stått för eller representerat. I en förändringstrött organisation ville man slippa engagera sig i ännu ett "kreativt hugskott", i någon kommun var man avigt inställd till politiska satsningar utan tillräcklig resursmässig uppbackning.

På något vis får sättet att tackla målkonflikterna konsekvenser för utvecklingen framåt (Blomberg, 2003). Vad innebar då de olika strategierna för bibliotekens möjligheter att bli bättre på att stödja vuxna i lärande? Både att reducera, abstrahera och förhandla innebar att biblioteken relativt proaktivt grep tag i uppgiften att vidareutveckla verksamheten gentemot de vuxenstudierande. Förändring är sällan entydig och genom dessa strategier undanröjdes olika typer av motstånd mot det som vuxbib eftersträvade. Gen-

om att reducera kunde en fokusering mot det konkret genomförbara komma till stånd, genom att abstrahera till överordnade och accepterade mål kunde det nya ges en tyngre legitimering och genom förhandling byggdes broar mellan olika aktörsgruppers intressen. Den mest problematiska strategin, som vi ser det, är den som går ut på att undvika. Vad kan en sådan strategi betyda för bibliotekens möjligheter att bättre stödja de vuxna i lärande? Möjligen kan den bidra till att upprätthålla en kritisk distans till värdet av satsningen och peka på problem för vilka de statligt initierade "lösningarna" helt enkelt är felkonstruerade eller oacceptabla (Blomberg, 2003, s. 246ff). Oavsett vilket, väcker detta frågor om vad och möjligen vem det är som styr.

Folkbildning visavi utbildning

Det mest grundläggande dilemmat gäller, som antytts tidigare, synen på folkbibliotekets roll och grundläggande identitet. Vuxbib är ett exempel på förändring där tyngdpunkten förskjuts från vad som oftast anses vara en traditionell syn på biblioteket som folkbildare i bemärkelse folkuppfostrare till vad som ses som en nyare roll som formell utbildningsresurs. Förenklat kan man förstå dessa skilda roller som uttryck för två olika rationalitetsuppfattningar. Utifrån ett folkbildarperspektiv ser vi användarna som fria kunskapssökare och demokratiskt delaktiga medborgare där biblioteket blir rum för reflektion och meningsskapande. Betraktar vi biblioteken som utbildningsresurs ser vi istället användarna som uppgiftsstyrda informationssökare i olika former av kompetensutveckling där biblioteket blir ett verktyg bland andra. En paradox i sammanhanget tycks vara att dessa bägge hållningar tycks leva parallellt och stundom rentav förutsätta varandra (Jonsson, 2003, 191ff.).

Den roll som folkbiblioteket tilldelats i samband med vuxbib hamnar snarast inom utbildningsbibliotekens mer instrumentella roll än rollen som folkbildare eller förmedlare av skönlitteratur. Detta har uppfattats som ett dilemma i projekten, om än i olika utsträckning och på olika nivåer. På språklig nivå har dilemmat hanterats genom begreppsförskjutning. Vi kan notera att begreppet *service* snarare tyckts förskjutas mot *stöd* och att begreppet *vuxenstuderande* fått stå tillbaka gentemot *vuxna i lärande*. Utvecklingen av terminologi kan ses som ett sökande efter begrepp som lättare får acceptans i den tradition som präglar folkbiblioteken och speglar den rådande synen på

folkbibliotekets användare. Att föra in terminologin stöd istället för service till användarna, för snarast tankarna till dialog, vägledning eller handledning i en komplex informationsökningsprocess. Begreppsförskjutningen från vuxenstuderande till vuxna i lärande och från service till stöd kan alltså ses som ett sätt att hantera dilemmat⁷. Det kan ha underlättat användarperspektivets praktiska uttryck på biblioteken, eftersom man då tydligare kunnat relatera projekten till bibliotekens tradition att arbeta med folkbildning och livslångt lärande (Klasson, 1997). Att tala om vuxenstuderande leder till associationer till skola, skolbibliotek och arbetsmetoder som används i skolbibliotekssammanhang, medan vuxna i lärande inte är en lika avgränsad användargrupp och kan därmed lättare accepteras som en del av den allmänhet som folkbiblioteken är till för. Enligt Sveriges bibliotekslag ska ju alla medborgare ha tillgång till ett folkbibliotek.⁸

När bibliotekarien på folkbiblioteket ska stödja studerande blir alltså folkbibliotekens relativt sett mer ideologiska och värderationella förhållningssätt problematiskt i förhållande till de målrationella anspråken som liknar utbildningsbibliotek. Den professionella identiteten sätts på prov och man tvingas reflektera över sin egen roll och bibliotekets position i samhället. Detta blev synligt i kontakten med de studerande, i projektens inledningsskede framkom att många bibliotekarier kände sig ovana vid frågor från vuxenstuderande som arbetade undersökande. Vissa bibliotekarier var osäkra på hur situationen kunde hanteras och om den egna kompetensen var tillräcklig vilket stundtals gjorde det svårt att hjälpa de studerande på ett tillfredsställande sätt. Detta fenomen har beskrivits också i andra studier (Skot-Hansen, 1993, s. 72f., Limberg, 2002, s. 48ff.). Bland andra har Audunson (1996) visat att bibliotekarier ofta ser sig som förmedlare av vissa värden snarare än producenter av tjänster, vilket kan höra samman med ett värderationellt, institutionellt, förhållningssätt istället för ett målrationellt.

Vissa bibliotek uppfattade projektens satsning på studerande som något nytt, ytterligare ett uppdrag för redan pressade bibliotek att förhålla sig till. Under projektens gång övergick detta senare i många fall till ett ifrågasättande av det nya i satsningen, och många menade att uppdraget att vara ett stöd för studerande är något som folkbiblioteken alltid ägnat sig åt. Den trygghet som igenkänns kan ge

blev tydlig, och projektens idé förankrades troligtvis därmed på ett djupare plan. På så vis kan vi säga att projekten både reproducerade och utmanade dikotomin mellan utbildning och folkbildning. Med utgångspunkt i modellen av Andersson & Skot-Hansen (1994), kan vi ganska enkelt se att studerandes användning av bibliotekets funktioner överlappar varandra. Det inte endast är studerande i den formella utbildning som använder biblioteket som kunskapscenter, utan funktionerna går om lott genom att studerande uppsöker bibliotek för att skaffa material för utbildningen (bibliotekets informationsfunktion), att de sitter på biblioteket för att studera och träffa kurskamrater (den sociala funktionen), att de under läsning och samtal ökar sin kunskap om det aktuella ämnet (kunskapsfunktionen) samt att de passar på att se en utställning på biblioteket (den kulturella funktionen). Ett sätt att lösa upp tudelningen mellan bildning och utbildning var i några av projekten att satsa på *virtuella miljöer*, eftersom det inte lika tydligt märks om den person som använder bibliotekets nätbaserade tjänster är studerande eller inte⁹.

En slutsats som vi har dragit är att projekten inledningsvis arbetade mot att utveckla folkbiblioteken till en utbildningsresurs, men att folkbibliotekens tradition och ideologiska bakgrund ledde till att man till stor del arbetade för ett mellanting mellan utbildning och folkbildning. Detta resultat är inte särskilt oväntat. Hansson menar att folkbiblioteken under hela sin existens befunnit sig i ett spänningsfält mellan bildning och utbildning (2005). Enligt Hansson är problemet idag kanske snarast det omvända mot vad som tecknats ovan: ”Det lokala folkbiblioteket har inga problem att legitimera sin verksamhet i relation till utbildning, men att tala om bildning i en tid som vår är inte det lättaste.” (ibid., s. 45).

Konklusion

Vi har ovan gett en kort beskrivning av hur de svenska folkbiblioteken försöker utveckla sin verksamhet för att bättre stödja vuxenstudier i den satsning som gått under namnet vuxbib och särskilt då diskuterat några av de dilemman och paradoxer som kommit att framträda i sammanhanget. Det står klart att förändring och utveckling genom projekt vare sig är entydigt eller okomplicerat. Drummond & Hodgson (2003) beskriver informationsinriktat projektarbete som en sorts valhänta försök att kontrollera ett oförutsägbart kaos. För att lyckas med projekt måste

vi acceptera komplexitet, konflikter och se det konstruktiva och frigörande i paradoxer.

”Above all, what matters is what project managers do with their knowledge and understanding (...) Western styles of thinking are too judgemental in their approach, that is too inclined to assume that the task of management is to identify ‘one best way’”. (Drummond & Hodgson, 2003, s. 155).

Det är uppenbart att folkbiblioteken i sin strävan att förbättra stödet till de vuxenstudier verkligen söker nya mål och utvecklar nya roller för att därigenom gå samhällsutvecklingen till mötes. Vi kan se att detta innebär införande av nya rutiner och en justering av de operativa målsättningarna och vi kan också konstatera att den professionella självbilden i någon mån, genom den här satsningen, blir en annan än den varit tidigare. Det finns mycket som tyder på en förskjutning i den institutionella identiteten från en socialt och kulturellt inriktad roll till en informations- och utbildningsinriktad och att denna utveckling också manifesterar sig i organisationens praktik och retorik.

Det är emellertid ingen tvekan om att folkbiblioteken också, även när de söker utveckla denna nya sida, har att tampas med den ideologiska mångsidighet som verksamheten är uppbyggd kring och legitimeras genom. Traditionella normer som föreskriver högkvalitativa samlingar och avgränsad professionell expertis ger sig tillkänna även när det gäller att möta vuxenstudier. Dessa normer har att konfronteras mot krav på följsamhet gentemot andra aktiva användare, flexibla samverkansinriktade förmedlare och en mer pragmatisk instrumentell syn på samlings uppbyggnad. Frågan är om folkbiblioteken nu är på väg att ersätta den ena identiteten med en annan eller är på väg att skapa en ny typ av institutionell legitimitet avpassad för ett föränderligt postmodernt samhälle?

Avslutningsvis vill vi påminna om att vi blivit vana vid att betrakta biblioteksutveckling som en rörelse från en punkt till en annan, eller möjligen en pendling mellan två polära positioner. För att komma vidare, skulle man kunna tänka sig, att det vore fruktbart att framöver ägna mer uppmärksamhet åt att problematisera folkbibliotekens komplexa roll i ett föränderligt samhälle. Forskningen har en viktig uppgift i att beskriva multipla perspektiv och diskutera

problem och möjligheter med olika synsätt, snarare än att klartlägga huruvida utvecklingen går åt det ena eller andra hållet.

Noter

1. Utöver författarna medverkar också Anette Eliasson, Eva-Maria Flöö, Christina Persson och Lars Höglund i forskningsuppdraget. För utförlig information, se forskningsuppdragets webbplats (<http://www.hb.se/bhs/vuxbib/bib.plan.htm>).
2. Många exempel på regionala och lokala utvecklingsprojekt finns på Kulturrådets webbplats (<http://www.kulturradet.se>).
3. Trots att studenter är en av de mest undersökta användargrupperna inom biblioteks- och informationsvetenskap är begreppet vuxenstuderande alltför oklart (Eliasson et al., 2005). Ofta saknas en kontextuell beskrivning, även om vi vet att utbildningsämne, utbildningsnivå, erfarenhet, syn på lärande etc. är avgörande villkor för den här studerandegruppen när det gäller informations-sökning och lärande.
4. För en utförlig redogörelse för officiella mål och uppdragsbeskrivningar se Berglund et al. (2004)
5. Jfr Limberg (2002, s. 46ff.) som understryker värdet av att föra in målen i styrdokument för att legitimera och tydliggöra bibliotekens funktion i den här typen av sammanhang.
6. Att en förändringsprocess som den vi ser i vuxbib-projekten rymmer dilemman och paradoxer är inte överraskande i sig. Resonemang om det spektrum av dilemman som folkbibliotekens verksamhet rymmer har tidigare förts av bl.a. Vestheim (1997) och Bouthillier (2000). Dilemman och paradoxer som finns inbyggda i olika former av projektarbete beskrivs och diskuteras hos Blomberg (2003).
7. Jfr resonemang hos Blomberg (2003, s. 242f.) om möjligheten att överbrygga klyftan mellan individ och struktur genom att ersätta traditionella dikotomier med ett interaktionistiskt perspektiv.
8. 2 § Till främjande av intresse för läsning och litteratur, information, upplysning och utbildning

samt kulturell verksamhet i övrigt skall alla medborgare ha tillgång till ett folkbibliotek. (Bibliotekslag 1996:1596).

9. Resonemangen känns väl igen från diskussioner kring webbaserade resurser (Clausen, 1999; Pettigrew et al., 1999).

Referencer

- Andersson, M & Skot-Hansen, D (1994). *Det lokale bibliotek: afvikling eller udvikling*. København : Danmarks Biblioteksskole og Udviklingscentret for folkeoplysning og voksenundervisning.
- Alexandersson, M & Limberg, L (2004). *Textflytt och sökslump: Informationssökning via skolbibliotek*. Stockholm : Myndigheten för skolutveckling.
- Appelqvist, R (1994). Vad händer i Kalmar. *Svensk Biblioteksforskning*, (2), 18-36.
- Audunson, R (1996). *Change processes in public libraries: A comparative project within an institutional perspective*. Oslo : Høgskolen i Oslo. Diss.
- Audunson, R (1999). Between professional field norms and environmental change impetuses: a comparative study of change processes in public libraries. *Library and Information Science Research*, 21 (4), 523-552.
- Berglund, C, Eliasson, A, Flöö, E-M & Persson, C (2004) *Folkbibliotek och vuxnas lärande - Sju Kulturrådsstödda projekt under det första året*, Delrapport 1, Mars 2004. <http://www.adm.hb.se/personal/cbe/Delrapport1.pdf>
- Blomberg, J (2003) *Projektorganisationen: kritiska analyser av projektprat och praktik*. Malmö : Liber Ekonomi.
- Bostedt, G (1995). Bibliotek på entreprenad: exemplet Åre kommun. *Svensk Biblioteksforskning*, (1), 3-15.
- Bouthillier, F (2000). The meaning of service: ambiguities and dilemmas for public library service providers. *Library and information science research*, 22 (3), 243-272.

- Budd, J (2001). Knowledge and knowing in library and information science: a philosophical framework. Lanham, Md : Scarecrow.
- Clausen, H (1999). User-oriented evaluation of library and information centre web sites. *New library world*, 100 (1146) 5-10.
- Cornelius, I (1996). *Meaning and method in information studies*. Norwood, N.J : Ablex
- Drummond, H. & Hodgson, J (2003). The chimpanzees' tea party: a new metaphor for project managers. *Journal of Information Technology*, 18 (3), 151-158.
- Eliasson, A, Flöög, E-M, Gärdén, C & Persson, C (2005). *Organisation, profession och metoder - teori och praktik i sex utvecklingsprojekt*, Delrapport 2, Januari 2005, <http://www.hb.se/bhs/vuxbib/Delrapport2.pdf>
- Hansson, J (2005). *Det lokala folkbiblioteket: Förändringar under hundra år*. Linköping : Mimer/Skapande vetande.
- Hansson, J (1998). *Om folkbibliotekens ideologiska identitet: en diskursstudie*. Borås : Valfrid.
- Helenius, R (1990) *Förstå och bättre veta: om hermeneutiken i samhällsvetenskaperna*. Stockholm : Carlssons.
- Hessler, Gunnel (2003). *Identitet och förändring: en studie av ett universitetsbibliotek och dess självproduktion*. Borås : Valfrid. Diss.
- Jochumsen, H & Hvenegaard Rasmussen, C (2000). *Gør biblioteket en forskel?* Köpenhamn : Danmarks Biblioteksforenings Forlag.
- Jonsson, B (2003) *Medborgaren och marknaden: pedagogisk resurs för folkbiblioteket*. Linköping : Linköpings universitet. Diss.
- Klasson, M (1997) Temat bibliotek, folkbildning och livslångt lärande. I: M. Klasson (ed.), *Folkbildning och bibliotek: på spaning efter spår av folkbildning och livslångt lärande i biblioteksvärlden*. (s. 9-21). Borås : Publiceringsföreningen Valfrid.
- Limberg, L (1994). Information, kommunikation och ledarskap i folkbiblioteksförnyelse; exempel från två bibliotek i förändringsprojektet 'Kampen mot de rätta linjernas tyranni'. *Svensk Biblioteksforskning*, (2), 38-53.
- Limberg, L (2002) *Skolbibliotekets pedagogiska roll: en kunskapsöversikt*. Stockholm : Skolverket
- Lumsden Wass, K (2004) *Vuxenutbildning i omvandling: kunskapslyftet som ett sätt att organisera förnyelse*. Göteborgs studies in educational science, 219. Diss.
- McNicol, S (2003), Joint use libraries in the UK. *Aplis*, 16 (2), 81-90
- Merriam, SB (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund : Studentlitteratur.
- Nowé, K, Berglund, C & Höglund, L (2002). De studerande och biblioteken. I: S. Holmberg & L. Weibull (Eds.), *Det våras för politiken: Trettiotvå artiklar om politik medier och samhälle*, SOM-undersökningen 2001 (s. 361-376).SOM-rapport nr. 30 : Göteborgs universitet.
- Pettigrew, KE, Durrance, JC & Vakkari, P (1999) Approaches to studying public library networked community information initiatives: a review of the literature and overview of a current study. *Library and Information Research*, 21 (3), 327-360.
- Pungitore, VL (1995) *Innovation and the library: the adoption of new ideas in public libraries*. Westport, CT : Greenwood Press
- Scott WR (1995). *Institutions and organisations*. Thousand Oaks, CA : Sage.
- Shadish, WR., Cook, TD, & Leviton, LC (1990). *Foundations of program evaluation: theories of practice*. Newbury Park, Ca : Sage.
- Sjöholm, C (1992). *Hellre dum än lite snobbig: en etnologisk studie av en satsning på arbetsplatsbibliotek*. Lund : BokBox Förlag.
- Skot-Hansen, D (1993). Folkebiblioteksforsøg: grænsebrydning og organisationsudvikling. *Biblioteksarbejde*, (39), 69-75.

Stake, RE (1994). Case studies. I N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (s. 236-247). London : Sage Publications.

Thórsteinsdóttir, G (1997). Folkbibliotek och attityder gentemot studerande som användargrupp. *Svensk Biblioteksforskning*, (1), 107-125.

Vestheim, G (1997). *Fornuft, kultur og velferd: Ein historisk-sosiologisk studie av norsk folkebibliotekpolitikk*. Oslo : Samlaget.

Vestheim, G (1992). Folkebibliotek i forvandling. Oslo : Samlaget.

Yin, RK (1993). *Applications of case study research*. London : Sage Publications.

Zetterlund, A (2004). *Att utvärdera i praktiken: en retrospektiv fallstudie av tre program för lokal folkbiblioteksutveckling*. Borås : Valfrid. Diss.

Zetterlund, A & Hansson, J (1997). Folkbibliotekens förändring: tidigare forskning om folkbiblioteken och teorier om förändringens natur. *Svensk Biblioteksforskning*, (1/2), 27-68.